

Kiss József
1843-1921

Kiss Józsefet négy évtizeden át egyműves költőként ismertük meg. A *Knyáz Potemkin* című, az 1905-ös orosz forradalmat köszöntő verse elmaradhatatlan része volt a XX. századi magyar irodalom iskolai oktatásának, más műveiről azonban említés sem esett. Ezt megelőzően, a keresztény kurzus negyedszázada alatt viszont költőnk az iskolában még csak szóba sem kerülhetett, az akkori hivatalosság számára ő többrendbelileg is

persona non grata

volt. Ma már más a helyzet, mint szinte mindenben, ebben is gyökeres változást hozott a rendszerváltás. Az utóbbi másfél évtizedben liberalizálták a tantervet, így ma már (tisztelet az esetleges ritka kivételnek) általában a magyartanár teljesen személyes, független, szuverén döntése, hogy Kiss Józsefet nem tanítja. (Miért is tanítaná, ha ő sem tanulta?) Így esett, hogy a magyarság számos nemzedéke nőtt fel úgy, hogy nem tanulta meg az iskolában, honnan ered az önirónikus plebejus büszkeség szállóigéje:

Se don, se von, se pán, se sir - csak reb

Legendák a nagyapámról című, élte alkonyán írt főművét Kiss József 1911-ben adta ki először, de ezután még tovább dolgozott rajta, újabb részeket írt hozzá. Be így sem tudta fejezni, maradtak tervezett, de meg nem írt, illetve befejezetlen fejezetei. Egyetlen teljes kiadása 1926-ban, a költő fiainak magánkiadásában jelent meg, mindössze 500 példányban. Az 1911-es, még nem teljes kiadásból csak egyetlen könyvtári példányról, az egyetlen teljes, 1926-os kiadásból pedig két példányról tud a Magyar Országos Közös Katalógus, a MOKKA. Ezenkívül néhány példánya, persze, még rejtőzhet a nem MOKKA-tag könyvtárakban. Az itt olvasható szöveg az 1926-os kiadás 394. példányából származik.

Az *ár ellen* című verse a tiszzaeszlári vérvádra reagál.

2004. március 6.

Válas György

KISS JÓZSEF

AZ ÁR ELLEN

Felhőgomoly az éj felett -
Virraszt-e isten odafenn?
Ne kérdezd tőlem - nem tudom,
Eredj aludni, gyermekem!
Zord századokból éji rém
Jár szerte a föld kerekén,
Szemében máglyafény lobog,
Lehet, ide is bekopog...
- Eredj aludni, gyermekem!

Országról jár országra szét,
Miként a pestis - útja vész,
Meghal nyomán az irgalom
S elveszti ősjogát az ész.
Téboly dühöng fent és alatt,
Megszáll boldog-boldogtalant,
S az emberből, kit elragad,
Csupán a pusztá név marad...
- Eredj aludni, gyermekem!

Meg-megújul a régi vád:
Azt mondják, vért iszik apád,
S ha felnősz, ott, ahol:
Majd te is, te is vért iszol!
Felhőgomoly az éj felett -
Virraszt-e isten odafenn?
Tagadnom: kín - elhinnem: vád,
Ő mindenképpen súly nekem!
- Eredj aludni, gyermekem!

Mi nem szeretjük e hazát,
Ránk olvassák oly könnyedén,
Madár fészket, odvát a vad
Szeretheti - nem te, nem én!
A gályarabnak bélyege,
Mit hóhér homlokára sűt,
Nem oly gyalázó, mint e vád,
Mely ólálkodik mindenütt...
- Eredj aludni, gyermekem!

Ha védekezel - ingerelsz,
Ha szótlan tűröd - gyávaság!

Feljajdulsz: érzékenykedel
S a néma jaj is vall reád!
Egy törvényre dobog a szív,
Kering a vér, eszmél az agy,
Kivétel nincs - csak egy, csak egy,
Ez a kivétel az te vagy!...
- Eredj aludni, gyermekem!

Ó húnyjatok le, húnyjatok,
Ti ragyogó, szép csillagok:
Kis fiam édes szemei! -
Minek ily éjben fényleni?
Ó hisz e fény is ellenem
Fordulhat egykor, úgy lehet,
Ha sírva megemlegeted
Végzetes örökségedet,
Én édes, drága gyermekem!

UTOLSÓ ÉNEK

Találkoztak a szikes fenyéren,
A homoktenger kellő közepén,
A Litvák galambbősz fehéren
És Bolond Istók, az andalgó legény.
Sarkantyuja pendül nyomon-lépten:
Egy újra feltámadt ponyvaregény:
Találkoztak, szóba keveredtek,
Egyik se volt se pap, se eretnek.

Hova? Honnan? Ide-oda szállott,
Gyorsan peregve kérdés, felelet.
Inkább a szem beszélt s ajkat váltott,
Szökellve gyorsan, amint lehetett.
Nem voltak ők se ellen, se barátok,
Se hus, se vér, csak képzelt képletek;
De a Litvák, ki győzte nyelvvel,
A felelettel hamarabb készült el.

Honnan jövök? A végtelen időkből,
Sűrű ködök lepik az utamat,
Mindig ott voltam, hol friss élet pezsdül,
Mindig csak türt, de bátor és szabad.
Mindenütt ott, hol népek sorsa eldül

S a halál örök folyama szakad.
A mártir-máglya nem riasztott vissza,
Se cirkusz-porond, mely véretem issza.

Honnan jövök? Az önáltatásból,
Hogy nélkülem nincs élet, se világ,
S mégis igaz, bár milliók vádja vádol
S gunyolja a rongyos, furcsa daliát.
Kiről nagy eszmék s tettek sora számol,
Betüzzétek csak jól a históriát:
Én - én vagyok, bármennyire tapostak,
Az idők mindig mind tisztábbra mostak.

Már voltam, mikor Bál volt az egyisten
S tüzes kemence törvényes halál,
De titkon mindig Jehovában hittem,
Kit csipkebokorban a hívő talál.
Egy világ bűnét vállamon cipeltem,
Amit szenvedtem, megtorlatlan áll.
A türni-tudás volt ősi erényem,
Szégyelje más, piruljon más értem.

Mikor Neró a kanócot dobta,
Reám fogták, én türtem hallgatag,
Róma pernyéje álmomat meglopta
És nekem moccannom sem volt szabad.
Lágyékomból mártirokat ontva
Egy új hatalmas istenség szakadt,
Kevésbé zord, de lágyabb, tetszetőbb,
Mint kit imádtak a megkövezők.

S hogy Hispániából is kitessékeltek,
Hajónk megfurta a szent szeretet,
Sietős volt: még annyit se engedtek,
Hogy elmondhassam: Megyek már, megyek!
Ó csuda: köpni hogy tudnak a szentek,
Akár a göboly, a mérges legyek.
Nekem már a köpésük se ártott,
Élek, vagyok; ime magad látod.

A sárga foltot annyira megszoktam,
Nem igen izgat, már fel sem veszem.
Pedig rám fogják: már csecsszopó koromban
Tulérzékeny volt a természetem.
És azt is, hogy amim van, mind loptam -
Haj, haj! Segíteni nem lehet ezen.

Korok jönnek és korok ismét mennek,
Ez így marad és változást nem szenved.

És most is rám jár az idők rudja,
Üznek, gyilkolnak, amint már szokás,
Hányadszor, hányszor, csak az Isten tudja,
Külön Istenünk, ki ránk vigyáz.
Sokan vagyunk, az erőnkől hát futja,
Nemzeti színünk a fekete gyász.
S a halottas ing - duplán biztosabb...
De erről a hallgatás többet mond - sokat.

És Bolond Istók rápirít az aggra:
Hagyd abba, öreg: a bolond én vagyok!
Egymást szapulni háládatlan babra,
Neked mindenben igazat adok.
Lásd, van aki mindig bevág a hatra,
Bár az esélyek nem mindig nagyok:
Gusztus dolga minden e világon,
Hol lépten-nyomon fenyeget a zátony...

E pillanatban vad forgószél támadt
Fekete színt adva a világnak,
Hol egyre szaporodnak a romok.
S nem mindig azok győznek, akik bátrak,
De sűrűbben az, aki nem konok.
Felkapta és ragadta magasba,
Akit talált, az vágódott hasra.

Én magam is. - Bevallani nem átlom,
Hiába nyomorítám lantomat,
Amit terveztem, ime szánom-bánom,
Belőle nem sok biztató maradt.
Az egész talán nem több: ákom-bákom!
Hagytam, a toll szaladjon, hol szalad,
Apolló apám megbocsátja nékem,
Hogyha itt-ott talán félreléptem.

Kiss József válogatott versei

Tartalom

Egy sír
Az ár ellen
Ó, mért oly későn...
Madonna
Tüzek
Nagy fekete erdő...
A Knyáz Potemkin
Legendák a nagyapámról
ÚTRAVALÓ
Előszó a Legendák a nagyapámról első kiadásához.
ÉDESANYÁM IMÁDSÁGOSKÖNYVÉBŐL
HONFOGLALÁS
INTERMEZZO
A LEVÉL
TISZAPARTON
A SIMPOSITION
RACHEL (Töredék)
HALOTTSZÖKTETÉS
UTOLSÓ ÉNEK

<http://mek.niif.hu/01900/01915/01915.htm#8>

Kiss József Ünnepnapok

TARTALOM, ELŐSZÓ

Tartalom

Erről a könyvről

Az én imádságom

Szombat:

Világok ura
Beköszöntő
A te sátraid. (Az Agendából)
A mindennapi kenyérért
Ének

A Páska-ünnepre:
Ima
A megválasztatás
Lobogó lángban
Harmatért

Törvény ünnepe:
Im ez a törvény!
Kinyilatkoztatás
Könyörgés

Sátoros ünnep:
Fel ünnepelni!
A frigyláda előtt
A törvény öröme
Őszi esőért

Ujév:
Kürtszó
Tulkok kövérjét
Alkony
Hozzád fohászkodom

Engesztelés napján:
Az ítélet
Te vagy az igazság
Irgalmad szomjazom
Estétől estélig

Gyász:
Halottak üdvéért I., II.
Temetési kar
Sion

Vegyes alkalmakra:
Chanuka
Purim
A 128. zsoltár
Esküvői kar

Előszó

Mikor leültem e zsoltárokat, énekeket írni, behunytam szemeimet és lelkem elé idéztem régen bemohosodott képek egész sorozatát: azt a kis falut a hegyek közt a Rima völgyében, hol gyermekéveimet átéltem és a hova teljes életemben mindig vissza is vágyódtam.... az alvégi kis korcsmaházat... a paplakot a falu tulsó szélén és annak áldott lakóit: az ősz papot, ki olvasni tanított és a tiszteletes nagyasszonyt, ki rózsadúczos fehér czipóval kínálgatott.

Késő ősszel, mikor a napok rövidülni kezdenek, mikor a kukoriczacsövek kicsüngő szakálla barnulásnak indul, rendesen benépesedett a mi kis falunk kaputos emberekkel. Összejöttek a hitsorsosok, megülni az év fejét: a Roshasónó ünnepet. Ki magános országúti csárdából jött, ki pusztáról, ki félnapi járásnyira fekvő falujából; - ki magába, ki familiástul: asszony, kocsiderék-gyerek, czókmók... jöttek, szegénységükhöz mérve nagy áldozatok árán, hogy egyszer egy évben imádkozhassanak gyülekezetben az Úr előtt.

Alacsony nádtetős parasztház volt a templom: talaja sárgaföld... mestergerendája faragatlan fenyő... a szoba közepén felnyúló ágas... ablakok mint a gyűszű!

A legvénebb ember felvette fehér halottas ruháját, odaállt a két kis ablak falközibe és kezdődött az imádság... Zajos imádság volt, tagadhatatlan, de igaz! Mély ájtatosság remegett az aggastyán hangjában, mikor azokat a búbánatos, régi dallamokat versenként elmondta hol vontatottan, hol cikornyásan, megadva neki a módját és túlharsogva a többieket. Talán az imádkozók legnagyobb része hibásan ejtette ki a szöveget, melyből alig értett valamit... Talán egyik-másik, mialatt a szókat morzsolá, elvétele haza gondolt: nem török-e fel kamráját rossz emberek ? Nem gyújtja-e fel szénaboglyáját boszúból valamelyik ellensége?... nem éri-e valami baj szegény beteg gyermekét, kit idegen gondviselésére otthon kellett hagynia, vagy hogy a kérlelhetetlen uraság a bérlet megújításánál nem fogja-e följobb csigázni a bérösszeget? Gondolt száz más ide nem való profán gondolatot.... de hamar egyet fordított eszén és közönséges, együgyű lelke ismét egyesült istenével...

Ó, azoknak az embereknek nagy szükségük volt istenre és egyszer egy évben meg is találták őt!

S magamat is ott látom a gyülekezetben: gyermekarczczal, áhítatosan... Képes vagyok visszaidézni magamnak azt a hamisítatlan, naiv és boldogító gyermekáhitatot, mely szívemet és képzeletemet elfoglalta... látom az alakokat, hallom a hangokat...

És e távolban elenyésző hangok sajátságos zümmögő melodiájára írtam én meg ez imákat, énekeket....

Kiss József.

<http://mek.oszk.hu/07100/07127/#>

Kiss József háborús versei

TARTALOM, ELŐSZÓ

Tartalom

Utazás magam körül
Kötőtűk
Karácsonyi ének
Tábortüzekről álmodom
Halottak utaznak
Ballada
A gnóm
Véres csatákon
Elbujdosott az álom
Szerenádok
Sirályok az északi tengeren
Hosszunapkor
Zsoltár a kenyérről
Przemysl
Tul a hetvenen
A trombitás
Találkozás
Eléna
Ákombákom egy piros tojásra
Ballada a lábakról
Az én pihenőm

Előszó

Az egész világ durva hadimesterséget folytat, te pedig itt ülsz, vagy fekszel, váltakozva, és érzelmes klapancziákon töröd a fejedet. Egész életedben mást csináltál mint a többiek és mindig mást, mint amit kellett volna. Mikor táplálkozásra volt szükséged, hogy erőt gyűjts egy mozgalmas élet viaskodásaira, fiatal korodban koplaltál. Mikor a bőrzére kellett volna járnod, ahol becsületszóra adnak és vesznek, leültél czéltalan balladákat rovatgatni, melyekről utóbb rád fogták, hogy kölcsön kérted, másoltad. Mikor káromkodni kellett volna, imádkoztál; mikor gyilkolni kellett volna, gyáván meghunyászkodtál és hagytad kisemmizni magadat. Mikor hajlongani kellett volna, kiegyenesedett a hátad; mikor barátokat és pártfogókat kellett volna

szerezned, megszállt a szent igazság gőgje és szereztél egy életre szóló ellenségeket. Rajongó voltál, de mindig népszerűtlen eszmékért és kilátástalan ügyekért rajongtál. Zsoltárokat költöttél a Jehova dicsőségére és Jehova ajtónálló elállották az utadat, nem eresztettek be a szentélybe, mert méltatlannak találtattál. Ahelyett, hogy valami becsületes polgári mesterséget: ácsolást, csizmadiaságot tanultál volna meg, könyvcsinálásra adtad a fejedet; de nem is álmoskönyvekkel akartál boldogulni, ami jó és hasznos befektetés, hanem csalafinta álmok után futkostál, ami örök nyomorúságot jelent. A dicsőséget hajszoltad, pedig az csak nagyuraknak való, akik valamelyes hasznát vehetik. Szegény ördög mit csináljon vele! Föltámasztottad a Nagyapád emlékét, ahelyett, hogy megtagadtad volna, holott ezerholdas se volt, armálisos se volt, holott nem is kérdezte senki, holott tán ő maga is ágaskodott volna ellene.

Egész életed születésedtől máig a hibák és eltévelyedések siralmas lánczolata volt, valami afféle, amit a doktorok betegeknél hamis beidegzésnek neveznek, amit máról holnapra gyógyítani nem lehet. A társadalomnak is vannak hamis beidegzettjei. Talán magad is ilyen vagy. Ki fog-e vajon reparálni a jövőndő? Azt hiszem, igen. Mert ez a világ a feledésre van berendezve és a feledés az egyetlen demokrácia, amely nem hazudik, nem csal. Örülj neki! Nem tudtam ellenállani a vágynak, hogy még egyszer meg ne jelenjek a porondon és kísértetbe ne vigyem egy emberéleten keresztül páratlan hűséggel mellettem kitartó olvasóimat. ugyis afféle sirályokat hallok vijjogni a levegőben, hogy a poézis uralkodó csillaga hanyatlóban van és a háború után bekövetkezik az a rideg phalansteri kor, mikor a dajkák magasabb matematikai tételekkel ringatják álomba a csecsemőket, a lóból példány már alig akad és az utolsó rózsza elszárad a tövén, mert se a rózsának, se a dalnak nem lesz keletje már. Jó lesz sietni a versekkel, mielőtt összeomolna a régi világ és romjai alá temetné a régi csillagokat.

Ezek a háborus versek nem mind a háborút zengik, de valamennyi - A Trombitás kivételével - a háború levegőjében született. Ti ma megértitek és megérezitek; rövid néhány év és talán meg nem érti senkisé.

Budapesten, 1915 nov. végén.

K. J.

<http://mek.oszk.hu/08500/08568/#>

Kiss József
Esteledik, alkonyodik

TARTALOM

Fohász
Rám szakadt...
Holdsütésben
Csaba vezér
Petőfi
Vizió
Charon
Babilon vizein
Sárika második születésnapjára
Tündérvárás
Visszapillantás
Thanatos
Szentivánéji tüzek...
A malom
Bucsu a balatontól
Verebek
Leszámolás
Sóhaj
Hó a hegyek ormán...
A festék alatt
Nyomor
Suhog az eső...
Ne üzzetek el...
Unalom
Vallomások
Népdal
Romanelli
Merlin
Jó éjszakát!

<http://mek.oszk.hu/09400/09457/#>